

ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЙНІСТЬ У ТРАДИЦІЙНІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Володимир Дяків

УДК 398.3(=161.2):27

У статті окреслено основні аспекти дослідження християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців. Обґрунтовано потребу продовжити студії над проблемою пов'язаності української етнокультурної традиції з релігійним світоглядом народу та необхідність докладно дослідити форми народної релігійності українців. Простежено динаміку фольклорного тексту й розвиток давніх традиційних вірувань та уявлень про добро і зло, гріх і покарання, гріх і покаяння, а також про кінець світу чи його «оновлення» тощо.

Ключові слова: народна релігійність, календарна обрядовість, традиція, вірування, функціонування.

The main aspects of the Christian religiosity investigation in the system of Ukrainians traditional calendar rituals are defined. The necessity to continue the studies on the problem of the Ukrainian ethno-cultural tradition connection with the religious outlook of the people and the need to investigate thoroughly the forms of Ukrainians national religiosity is proved. The dynamics of folklore text and the development of ancient traditional beliefs and notions about good and evil, sin and punishment, sin and repentance, as well as the end of the world or its *renewal*, etc. are considered.

Keywords: folk religiosity, calendar rites, tradition, beliefs, functioning.

Народні релігійні вірування є важливим компонентом свідомості народу і його традиційної культури, що пов'язаний з давніми уявленнями про надприродне божественне начало навколишнього світу і буття в ньому людини. У різні періоди розвитку людства народні релігійні вірування мали різний характер.

Уже за нашого часу, на початку ХХІ ст., особливо гостро відчувається потреба у зверненні до традиційних імперативів християнського віровчення, властиво, устоїв народної релігійності основного, корінного контингенту населення країни на сьогодні. Ці так звані неписані канони, моральні імперативи, що основані на християнському віруванні й водночас закорінені в давній традиції українців, що часто спричиняють моделювання поведінкових ситуацій, особливо під впливом тих чи тих історичних, суспільно-політичних чи інших подій, якраз і були та й нині ще залишаються головними чинниками більших чи менших спалахів народної релігійності.

Отже, питання проявів народної релігійності в етнокультурній традиції українців загалом і календарній обрядовості зокрема належить

до тих цікавих актуальних наукових проблем, які нині залишаються ще мало й недостатньо дослідженими, у тому числі і в етнологічній науці. Про це свідчать і дискусії, які час від часу розгортають на сторінках сучасних наукових видань закордонні (американські, польські, білоруські, російські) вчені з приводу базового науково-теоретичного термінологічного апарату стосовно цієї теми, а також інших дотичних питань [20; 19; 18; 27]. У вітчизняній науці ця проблема має свою традицію (на наукову літературу, яка безпосередньо чи опосередковано стосується зазначеної проблематики, покликаємося далі, розглядаючи конкретні питання).

Мета пропонованої розвідки — окреслити основні аспекти дослідження народної християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців, обґрунтувати потребу продовження студій над проблемою пов'язаності української етнокультурної традиції з релігійним (власне християнсько-релігійним) світоглядом народу й необхідність докладно дослідити, реконструювати форми народної релігійності та ввести в науковий обіг сучасної етнології і фольклористики тексти календарної

обрядовості, у яких відображено прояви народної християнської релігійності українців.

Форми народної релігійності виникали на основі світоглядних переконань давніх предків, їхнього світорозуміння, релігійних вірувань і культів та під впливом певних суспільно-історичних подій, переважно в середовищах віруючих. Своїм корінням вони сягають тих давніх часів, коли викристалізувалася народна релігійність, формувалися народні релігійні уявлення, за словами французького дослідника Еміля Дюркгайма, як глибоко суспільне явище, як «колективні уявлення, які відтворюють колективну дійсність» [9, с. 13]. Ці уявлення кристалізувалися, утілювалися в певні вербальні (легенди, перекази, пісні тощо) і позавербальні структури (звичаї, ритуали тощо) та відзначалися поширеністю й популярністю у свій час. Ці твори та дієства мали різне походження, сфери побутування й функціонування, по-різному сприймалися в тому чи іншому середовищі. Своєрідне відображення народної релігійності простежується на матеріалі давніх верств обрядової народної поезії, казок, легенд, переказів та ін.

Описи ритуально-звичаєвих дієств та українська усна народна творчість (відображення народної релігійності в українському фольклорі та фольклористиці, зокрема, через вірування в чуда, розглядаємо в окремому дослідженні [10]), що пов'язані з релігійними уявленнями, містяться і в давніх писемних пам'ятках (літописні оповідання, «Києво-Печерський патерик», апокрифи та ін.). Ці дієства й пов'язана з ними творчість знаходили вдячний ґрунт у народному середовищі, тому їх багато з'являлося і в пізніші часи, до сьогодення включно. Поява й поширення цих звичаєво-обрядових дієств і пов'язаних з ними творів особливо активізуються в час підвищеної духовної напруги в суспільстві, воен, стихійних лих, пошесті, голоду, релігійних рухів тощо. Позаяк за змістом вони стосуються здебільшого релігійної тематики, то найбільш типовим і сприятливим ґрунтом їх функціонування є середовища віруючих, груп паломників.

Ритуально-звичаєві дієства та усна народна творчість на цю тему не раз привертала увагу різних збирачів і дослідників, серед них — етнологів, фольклористів та істориків ХІХ — початку ХХ ст. Відомі українські й зарубіжні вчені неодноразово вказували на невідкладну потребу дослідження низки питань стосовно проявів народної релігійності, що відбувалися в різні часи в різних народів (і продовжують відбуватися). Однак і досі ця тема ще недостатньо вивчена. Не випадково Михайло Грушевський у другій книзі четвертого тому своєї «Історії української літератури» зацентрував на потребі студіювання усної народної словесності й писемної творчості релігійного змісту, власне творчості на «теми релігійного походження або глибше закрашені релігійним елементом, у своєму складі або в уяві людини приведені в зв'язок з тими головними категоріями гадки, на котру спирався релігійний світогляд епохи» [6, с. 5]. І, властиво, уся ця книга присвячена характеристиці української «словесної творчості», переважно фольклорної, пов'язаної з «релігійним світоглядом». Учений зазначив, що ця тема «досі майже не студіювалась», тому і його праця, яку він назвав «начерком», «не може мати претензій до повноти і бажаної суцільності» [6, с. 6]. Насправді ж ця книга за широтою охоплення матеріалу та глибиною його осмислення й досі залишається неперевершеною, унікальною в українській науці.

Подальша наукова розробка зазначеної проблеми (проявів народної релігійності) з охопленням матеріалу пізнішого часу й аналітичним осмисленням його різних аспектів досліджуваної теми народної релігійності в обрядовості українців є, без сумніву, потрібна та актуальна.

З цього погляду особливо важливий і цікавий пласт фактичного матеріалу теми становить календарна обрядовість українців. Уже в той час нею зацікавилися українські дослідники — етологи, історики, фольклористи. Зібрано великий і різноманітний текстовий матеріал до відповідної теми, у наукових і науково-популярних виданнях опубліковано низку статей і розвідок.

Однак уже наприкінці 1920-х років ця тема була наглухо закрита для наукових досліджень, а її матеріали запроторено в архіви. Після нечуваних за своєю жорстокістю репресій кінця 1920-х — початку 1930-х років, колективізації, Голодомору та інших жорстоких заходів тоталітарного режиму про дослідження питань народної християнської релігійності в традиційній культурі українців уже не могло бути й мови. Проте календарна обрядовість цієї тематики не зникла безслідно. Вона відроджувалася, продовжувала функціонувати, набувала нового вияву й пізніше.

Немає якоїсь докладнішої інформації також стосовно розпрацювання теми народної християнської релігійності в календарній обрядовості українців і в діаспорній науці. Деяких дотичних до неї питань ескізно торкається американський дослідник Вільям Нолл [19, с. 15]. Сучасний учений професор Загребського університету (Хорватія) Євген Пащенко підготував збірку матеріалів з передмовою, де певне місце займають і етнографічно-фольклорні матеріали окресленої теми [24]. Відомо, що ця тема не раз свого часу привертала увагу відомого етнографа і фольклориста Олексі Степового (псевдонім Олексі Воропая), як-от суголосна народна творчість, що пов'язана з подіями Другої світової війни [22]. Утім, особливо цінним із цього погляду є зібраний матеріал, що був опублікований у праці «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис» (Мюнхен : Українське видавництво, 1966) [3].

Лише в умовах незалежності України з'явилася можливість повернутися до дослідження цієї теми. Отож, наукова доцільність нашої розвідки зумовлена як потребою продовжити студії над проблемою пов'язаності української етнокультурної традиції з релігійним (власне християнсько-релігійним) світоглядом народу, так і необхідністю докладно дослідити, реконструювати форми народної релігійності та ввести в науковий обіг сучасної етнології і фольклористики тексти календарної обрядовості, у яких відображено прояви народної християнської релігійності українців.

У цьому, головним чином, і полягає новизна пропонуваного дослідження.

У зв'язку з історичними обставинами питання народної християнської релігійності в календарній обрядовості українців в умовах більшовицької окупації були свого часу малодоступними для дослідження, головню через те, що як вираз суспільних, небажаних для панівного режиму настроїв були відразу офіційно затавровані як явище, вороже до більшовицької влади. Утім, зусиллями збирачів у різних місцях України переважно уже з початку ХІХ та до початку ХХ ст. зафіксовано чималий текстовий матеріал і цінні відомості про нього. Частково цей матеріал було використано в низці публікацій, зокрема у трактаті Зоріана Доленги-Ходаковського (псевдонім Адама Чарноцького) «Про Слов'янщину перед християнством» (1818) [26], працях І. Вагилевича [29; 30], Я. Головацького [5], розвідці чеського етнографа Франтішека Ржегоржа про народний календар бойків (де докладно подано паспортизовані відомості про традиційні вірування, звичаї та обряди, пов'язані з основними циклами й заняттями господарського року селянина [28]), яку пізніше значно доповнив і конкретизував М. Зубрицький своєю розвідкою про народний календар бойків [12], у праці М. Сумцова «Хлеб в обрядах и песнях» (Харків, 1885), у змістовній розвідці про побут і народні звичаї бойків І. Кузіва «Життя-буття, звичаї і обичаї гірського народу» («Зоря», Львів, 1889, № 15–21), у періодиці та пресі від різних місцевих дописувачів [11, с. 30, 31, 77–78, 199, 201], у працях учених радянського часу [21; 17; 13; 16; 2] та ін.

Дослідницьке осягнення й осмислення цього матеріалу, звісно, було обмежене можливостями часу й умовами. Названі автори могли охопити увагою далеко не всі фактичні дані й належним чином заглибитися в їхній зміст та соціокультурний контекст. Дехто розглядав цей матеріал з кон'юктурних офіційних позицій. Однак те, що було зроблено в ХІХ та середині ХХ ст. щодо вивчення цієї теми, передусім збору відповідного матеріалу, становить основний і над-

звичайно цінний доробок та фактологічний фонд для продовження її дослідження. Згодом таке студювання впродовж наступних десятиліть радянської дійсності стало неможливим і навіть згадки про християнську релігійність і пов'язану з нею духовну творчість зникли з етнологічно-фольклористичних праць того часу. Не досліджували цю тему і в діаспорі.

За теперішнього часу в живій пам'яті народу, як показали наші польові обстеження, з тих специфічних форм народної релігійності збереглося дуже небагато й здебільшого фрагментарно — деякі ритуально-звичаєві дієства, пов'язані з ними тексти (головно фольклорні), відомості про надприродне, про чудеса, вірування та уявлення про ці надприродні явища тощо.

Територіально й хронологічно зосереджується увага на охопленні етнографічних регіонів України в період першої половини XIX — початку XXI ст.

Властиво, нашим завданням було детально розглянути функціонування народної релігійності в системі календарної народної обрядовості українців. У нечувано складних трагічних умовах панування атеїстичного більшовицького режиму в XX ст., коли відбувалося викорінення традиційних морально-релігійних устоїв місцевого населення з метою його остаточного поневолення й утвердження атеїстичної російської комуністично-більшовицької влади, певні форми народної релігійності мали б знайти особливий розвиток, зокрема, у календарній обрядовості в середовищі переслідуваного корінного суспільства. Таких висновків ми дійшли вже в попередніх своїх працях. До того ж підтвердження такої думки прочитується і в певних роботах попередників, що прямо чи дотично торкаються окремих питань народної релігійності в етнокультурній традиції українців: Зоріана Доленги-Ходаковського [26], Івана Вагилевича [29–30], Якова Головацького [5], Павла Чубинського [23], Михайла Грушевського [6], Івана Франка [25], Володимира Гнатюка [4], Василя Кравченка [15], Романа Кирчіва [14] та ін.

Отже, метою дослідження є спроба докладно вивчити явище народної християнської релігійності в етнографічно-фольклорних матеріалах календарної обрядовості українців, а також дотичні історичні відомості та з'ясувати на цій основі особливості (специфіку творення, функціонування, середовище, ідейно-змістові та художньо-стильові риси тощо) і в такий спосіб об'єктивно і якомога повніше показати одну з істотних складових українського етнокультурного й фольклорного процесу XIX — початку XXI ст., визначити її місце й особливості в історії української традиційної культури та духовно-релігійної народної творчості.

Досягнення цієї мети в дослідженні передбачає завдання висвітлити низку історико-культурологічних, теоретико-методологічних та прикладних питань, зокрема з'ясувати, наскільки процес виникнення та функціонування народної християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців представлений в архівних фондах, приватних збірках, дослідженнях. На основі цих відомостей окреслити географію виникнення й поширення проявів народної християнської релігійності в календарній обрядовості українців, визначити основні осередки зародження та головні шляхи й засоби розповсюдження. Також зібрати й розглянути відомості про переслідування радянською владою цієї обрядовості, її виконавців та популяризаторів. Щоб з'ясувати, наскільки ці форми народної християнської релігійності й пов'язані з ними уявлення та вірування збереглися, необхідно провести польові дослідження в місцевостях найбільшого їх поширення, зокрема на теренах Покуття, Опілля, Поділля, Слобожанщини тощо. Крім того, потрібно проаналізувати прояви народної християнської релігійності в системі календарної обрядовості українців; дослідити, як згасають давні дохристиянські елементи, отримують переосмислення в різних регіонах і в різний час, як іде процес християнізації, зокрема, на прикладі язичницьких коляд у зимовій обрядовості, які дійшли дотепер, як язичницькі елементи входять у християнські.

янські вірування (наприклад, нехристиянські атрибути — кутя, дідух); показати ставлення офіційної церкви до таких процесів.

Ці та інші похідні від них питання повинні бути в полі уваги автора, пошукового й аналітичного спрямування дослідження.

Джерельною базою дослідження є головно опубліковані в XIX — на початку XX ст. праці стосовно цієї теми; публікації етнографічних матеріалів та фольклорних творів згадуваних та деяких інших українських дослідників; матеріали Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України [1], Державного архіву Вінницької області [7]; польові записи автора (зроблені у 2002—2004 роках у Вінниці та Браїлівському, Калинівському, Козятинському, Шаргородському й інших районах Вінницької обл.; у 2008 році в Яворівському та Мостиському районах Львівської обл., Корсунь-Шевченківському районі Черкаської обл.; у 2009 році в Черкаському та Звенигородському районах Черкаської обл.; у 2010 році в Канівському районі Черкаської обл.; до них були долучені записи, зроблені у Львові та Львівській обл., у Києві (у 2001—2006), Рогатинському (2012), Коломийському (2013), Тлумацькому (2014), Снятинському (2014—2015) та Городенківському (2016) районах Івано-Франківської обл., Сколівському районі Львівської обл. (2018) тощо; ці записи віддзеркалюють стан збереженості народної християнської релігійності в системі календарної обрядовості українців у народній пам'яті [8]); літературні матеріали; мемуаристика; епістолярій сучасників; тогочасні публікації преси; збірники етнографічних матеріалів та фольклору для порівняльного зіставлення з досліджуваним матеріалом; етнологічні праці, а також праці з історії та теорії фольклору; розробки окремих питань даної проблеми та інші дослідження.

Розглядаючи етнокультурний та фольклорний процес, народно-мистецькі явища і суспільно-політичні події, які вплинули на на-

родну християнську релігійність у системі традиційної календарної обрядовості українців, доцільно використати історично-культурологічний метод. До аналізу народної християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців з аналогічними явищами в попередній традиції українців та інших народів (наскільки це можливо) варто застосовувати порівняльно-типологічний підхід. Під час розгляду структурно-змістових компонентів цієї обрядовості й відповідної творчості, функціональної семантики та генетичних зв'язків, просторової та часової динаміки досліджуваних етнокультурних, фольклорних явищ слід використовувати елементи структурно-типологічного й географічного методів етнології та фольклористики.

Праця була б спробою узагальнювального етнологічно-фольклористичного дослідження народної християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців; вивчення низки питань, що залишилися поза увагою попередніх дослідників. На основі порівняльного аналізу специфічних форм народної релігійності простежуються характерні прояви динаміки фольклорного тексту і своєрідна трансформація, розвиток давніх традиційних вірувань та уявлень про добро і зло, гріх і покарання, гріх і покаєння, а також про кінець світу чи його «оновлення», прихід антихриста та ін. Таке дослідження ввело б у науковий обіг сучасної етнології та фольклористики значний архівний і новий польовий матеріал.

Матеріали, положення й висновки роботи розширили б погляд на етнокультурний і фольклорний процес в Україні, зокрема, на ту частину народної творчості, яка за своїм духом та ідейним змістом була опозиційною до більшовицького режиму й переслідувалася ним. Аналітичні матеріали й текстологічні спостереження проведеного вивчення народної християнської релігійності в системі традиційної календарної обрядовості українців спрямовують увагу до поглибленого дослідження специфіки творення й розвитку форм народної релігійності та фольклоротворення у зв'язку

з конкретними суспільно-політичними, соціальними й культурними умовами та потребами свого часу. Положення, висновки, фактологіч-

ні відомості цієї праці можуть стати в нагоді дослідникам різних питань народної культури українців.

Джерела та література

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 15-3, од. зб. 239–246.
2. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження / ред. колегія: Ю. Г. Гошко (відп. ред.), П. М. Жолтовський, Р. В. Чугай, Р. Ф. Кирчів, М. І. Моздир. Київ : Наукова думка, 1983. 304 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ : Оберіг, 1993. 592 с.
4. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. *Етнографічний збірник*. Львів, 1914. Т. XXXVI. 270 с.
5. Головацкий Я. Ф. Народные песни Галицкой и Угорской Руси. Москва : В Университетской типографии (М. Котков), 1878. Ч. 1–2. 841 с.
6. Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. Т. 4 : Усна творчість пізніх княжих і переходових віків XIII–XVII. Кн. 2 / упоряд. Л. Копаниця; прим. С. Росовецького. Київ : Либідь, 1994. 320 с.
7. Державний архів Вінницької області, ф. 595, од. зб. 5, 118 арк.
8. Домашній архів автора.
9. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії / пер. з фр. Г. Філіпчук та З. Борисюк ; наук. ред. Т. Метельова. Київ : Юніверс, 2002. 424 с.
10. Дяків В. М. Тема чудес в українському фольклорі і фольклористиці. *Народознавчі зошити*. Львів, 2005. № 1–2. С. 67–82.
11. Зоря. 1882. № 2.
12. Зубрицький М. Народний календар. Народні звичаї і повірки, прив'язані до днів у тижні і до рокових свят. *Матеріали до українсько-руської етнології*. 1900. Т. 3. С. 33–60.
13. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (XIX – начало XX в.). Москва : Наука, 1973. 351 с.
14. Кирчів Р. Історія української фольклористики. Львів, 2017. Т. 1 : Преромантична і романтична фольклористика. 524 с.
15. Кравченко В. «Псалми», що в 1923–24 рр. співали прочани під час подорожувань до різних чудес. *Етнографічний вісник*. Київ, 1927. Кн. 4. С. 71–78.
16. Круть Ю. З. Хліборобська обрядова поезія слов'ян. Київ, 1973. 208 с.
17. Курочкін О. В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. Київ, 1978. 191 с.
18. Кухаронак Т. І. Маскі ў каляндарнай абраднасці беларусаў. Минск : Ураджай, 2001. 239 с. : іл.
19. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–30 років. Київ : Центр досліджень усної історії та культури РОДОВІД, 1999. 560 с.
20. Панченко А. А. Новые религиозные движения и работа фольклориста. *Сны Богородицы. Исследования по антропологии религии* / под ред. Ж. В. Корминой, А. А. Панченко, С. А. Штыркова. Санкт-Петербург : Изд-во Европ. ун-та в Санкт-Петербурге, 2006. С. 119–129.
21. Соколова В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов XIX – начала XX в. Москва, 1979. 287 с.
22. Степовий О. Вогні в церкві. Сучасні українські народні легенди. Авгсбург, 1946. 16 с.
23. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Санкт-Петербург, 1877. Т. 2. С. 227–467.
24. Український політичний фольклор / упоряд., передм., коментарі Є. М. Пашенка. Київ : Видавець Микола Дмитренко, 2008. 100 с.
25. Франко І. Іван Вишенський і його твори. *Зібрання творів : у 50 т.* Київ : Наукова думка, 1981. Т. 30 : Літературно-критичні праці (1900–1902). С. 7–211.
26. Dołęga Chodakowski Z. O Słowiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem. *Ćwiczenia Naukowe*. Krzemieniec, 1818. Т. 2. № 5. S. 3–27.
27. Michalska M. Religijność na pograniczu. Czeski Cieszyn, 2006. 320 s.
28. Rehór Fr. Kalendařik z narodniho života Bojkův. *Zlata Praha*. 1895. № 44–50.
29. Wagilewicz D. J. Demonologia słowiańska. ЛННБ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, фонд І. Вагилевича, № 39, п. 9, арк. 1–46.
30. Wagilewicz D. J. Kronika ludu z demonologii słowiańskiej. ЛННБ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, фонд І. Вагилевича, № 39, п. 15, арк. 1–63.

References

1. *Arkhivni naukovy fondy rukopysiv ta fonozapysiv Instytutu mystetstvoznavstava, folklorystyky ta etnologiyi im. M. T. Rylskoho NAN Ukrayiny, f. 15-3, od. zb. 239-246* [Archival Scientific Funds of Manuscripts and Audio-Recordings of the M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the NAS of Ukraine, fund 15-3, issue unit 239-246].
2. Hoshko Yu. (ed.-in-chief) (1983) *Boykivshchyna: istoriko-etnografichne doslidzhennia* [Boykivshchyna: A Historical and Ethnographic Study] (Hoshko Yu. (ed.-in-chief), P. Zholtoivskyi, R. Chuhay, R. Kyrchiv, M. Mozdyr). Kyiv: Naukova dumka, 304 pp.
3. Voropay O. (1993) *Zvyychayi nashoho narodu. Etnografichni narys* [Customs of Our People. An Ethnographic Essay]. Kyiv: Oberih, 592 pp.
4. Hnatiuk V. (1914) *Koliadky i shchedrivky* [Christmas Carols and New Year Songs]. *Etnografichni zbirnyk* [The Ethnographic Collection]. Lviv, Vol. XXXVI, 270 pp.
5. Golovatskiy Ya. (1878) *Narodnyye pesni Galitskoy i Ugorskoy Rusi* [Folk Songs of Halychyna Rus and Hungarian Rus]. Moscow: V Universitetskoy tipografii (M. Kotkov), Pt. 1–2, 841 pp.
6. Hrushevskiy M. (1994) *Istoriya ukrayinskoyi literatury: v 6 t., 9 kn. T. 4: Usna narodna tvorchist piznikh kniazhykh i perekhodovykh vikiv XIII–XVII. Kn. 2* [The History of Ukrainian Literature: in Six Volumes, Nine Books] (compiled by L. Kopanytsia, annotated by S. Rosovetskyi). Kyiv: Lybid, Vol. 4: Oral Folk Art of Late Principality's and Transitional (XIIIth to XVIIth) Centuries, Bk 2, 320 pp.
7. *Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoyi oblasti, f. 595, od. zb. 5, 118 ark.* [State Archives of Vinnytsia Region, fund 595, issue unit 5, 118 sheets].
8. *Domashniy arkhiv avtora* [A domestic archive of the author].
9. Durkheim E. (2002) *Pervisni formy relihiynoho zhyttia. Totemna sistema v Avstraliyi* [The Elementary Forms of Religious Life. A Totem System in Australia] (transl. from French by H. Filipchuk and Z. Borysiuk; scientifically edited by T. Meteliova). Kyiv: Yunivers, 424 pp.
10. Diakiv V. (2005) *Tema chudes v ukrayinskomu folklori i folklorystytsi* [The Miracle Theme in Ukrainian Folklore and Folklore Studies]. *Narodnoznavchi zoshyty* [The Ethnological Notebooks]. Lviv, # 1–2, pp. 67–82.
11. (1882) *Zoria* [Zoria], # 2.
12. Zubrytskyi M. (1900) *Narodnyi calendar. Narodni zvyychayi i povirky, pryvyazani do dnev u tyzhni i do rokovykh sviat* [Folk Calendar. Folk Customs and Superstitions Associated with Days of Week and Annual Holidays]. *Materialy do ukrayinsko-ruskoj etnologiyi* [Materials for Ukrainian-Ruthenian Ethnology], Vol. 3, pp. 33–60.
13. (1973) *Kalendarnyye obychai i obriady v stranakh zarubezhnoy Yevropy (XIX – nachalo XX v.)* [Calendar Customs and Rituals in Countries of Foreign Europe (XIXth to Early XXth Century)]. Moscow: Nauka, 351 pp.
14. Kyrchiv R. (2017) *Istoriya ukrayinskoyi folklorystyky. T. 1: Preromantychna i romantychna folklorystyka* [The History of Ukrainian Folklore Studies. Vol. 1: Pre-Romantic and Romantic Folklore Studies]. Lviv, 524 pp.
15. Kravchenko V. (1927) «Psalmy», shcho v 1923–24 rr. spivaly prochany pid chas podorozhuvan do riznykh chudes [«Psalm Canticles», Sung in 1923–24 by Pilgrims While Peregrinating to Various Miraculous Places]. *Etnografichni visnyk* [The Ethnographical Bulletin]. Kyiv, Bk 4, pp. 71–78.
16. Krut Yu. (1973) *Khliborobska obriadova poeziya slovyan* [Ritual Poetry of Grain-Growing Slavs]. Kyiv, 208 pp.
17. Kurochkin O. (1978) *Novorichni sviata ukrayintsiv. Tradytsiyi i suchasnist* [New Year's Holidays of the Ukrainians. Traditions and Modernity]. Kyiv, 191 pp.
18. Kukharonak T. (2001) *Maski ŭ kalendarskaj abradnasci belarusaj* [Masks in Calendar Rituals of the Belarusians]. Minsk: Uradzhay, Vol. I, 239 pp., ill.
19. Noll V. (1999) *Transformatsiya hromadianskoho suspilstva. Usna istoriya ukrayinskoyi selianskoyi kultury 1920–30 rokiv* [Transformation of Civil Society. Oral History of the 1920–30 Ukrainian Peasant Culture]. Kyiv: Tsentr doslidzhennia usnoyi istoriyi ta ukrayinskoyi kultury RODOVID, 560 pp.
20. Panchenko A. (2006) *Novyye religioznye dvizheniya i rabota folklorista* [New Religious Movements and Folklore Student's Work]. *Sny Bogoroditsy. Issledovaniya po antropologii religii* [Dreams of the Mother of God. Studies on Anthropology of Religion] (ed. by Zh. Kormina, A. Panchenko, S. Shtyrkova). Saint Petersburg: Izd-vo Yevrop. un-ta v Sankt-Peterburge, pp. 119–129.
21. Sokolova V. (1979) *Vesenne-letniye kalendarnyye obriady russkih, ukraintsev i belorusov XIX – nachala XX v.* [Vernal and Aestival Calendar Rites of Russians, Ukrainians, and Belarusians in the XIXth to Early XXth Century]. Moscow, 287 pp.
22. Stepovyi O. (1946) *Vohni v tserkvi. Suchasni ukrayinski narodni lehendy* [Lights in a Church. Modern Ukrainian Folk Legends]. Augsburg, 16 pp.
23. (1877) *Trudy etnograficheskoye-statisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-Russkiy kray* [Proceedings of an Ethnographical-Statistical Expedition to the

Western-Russian Territory]. Saint Petersburg, Vol. 2, pp. 227–467.

24. Pashchenko Ye. (compiled, prefaced, and annotated by) (2008) *Ukrayinskyi politychnyi folklore* [Ukrainian Political Folklore]. Kyiv: Mykola Dmytrenko, 100 pp.

25. Franko I. (1981) Ivan Vyshenskyi i yoho tvory [Ivan Vyshenskyi and His Works]. *Franko I. Zibrannya tvoriv: u 50 t. T. 30: Literaturno-krytychni pratsi (1900–1902)* [Franko I. Collected Works in 50 Volumes. Vol. 30: Literary Critical Works (1900–1902)]. Kyiv: Naukova dumka, pp. 7–211.

26. Dołęga Chodakowski Z. (1818) O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem. *Ćwiczenia Naukowe*. Krzemieniec, Vol. 2, # 5, pp. 3–27.

27. Michalska M. (2006) *Religijność na pograniczu*. Czeski Cieszyn, 320 pp.

28. Rehór Fr. (1895) Kalendařik z narodniho žyvota Bojkův. *Zlatá Praha*, # 44–50.

29. Wagilewicz D. J. Demonologia słowiańska. *LNNB im. V. Stefanyka, Viddil rukopysiv, fond I. Vahylevycha*, # 39, p. 9, ark. 1–46 [V. Stefanyk National Scientific Library, Manuscript Department, Fund of I. Vahylevych, # 39, folder 9, sheets 1–46].

30. Wagilewicz D. J. Kronika ludu z demonologii słowiańskiej. *LNNB im. V. Stefanyka, Viddil rukopysiv, fond I. Vahylevycha*, # 39, p. 15, ark. 1–63 [V. Stefanyk National Scientific Library, Manuscript Department, Fund of I. Vahylevych, # 39, folder 15, sheets 1–63].

Summary

Folk religious beliefs are the important component of the people consciousness and traditional culture. It is connected with the ancient concepts on the supernatural-divine origin of the surrounding world and the person existence in it. The issue of the national religiosity manifestation in the Ukrainians ethno-cultural tradition in general and calendar rites in particular belongs to such interesting urgent problems, which are little and not enough studied, especially in Ethnology.

The work is aimed to consider the main aspects of the Christian religiousness investigation in the Ukrainians traditional calendar rites, to prove the necessity to continue the studies over the problem of Ukrainian ethno-cultural tradition connection with religious (the Christian-religious properly) world-view of the nation and the need to investigate thoroughly the forms of people religiosity and to introduce the texts of calendar rites, reflecting the manifestations of Ukrainians national Christian religiousness into the scientific circulation of modern Ethnology and Folkloristics.

As our field investigations have shown, nowadays people remember not much fragments from those specific forms of national religiousness. These are chiefly some ritual-customary performances, the texts (folklore for the most part), connected with them, information about the supernatural phenomena, miracles, beliefs and the notions on them, etc.

The scientific novelty of the work is mainly in the argumentation of the studies extension over the problem of the Ukrainian ethno-cultural tradition connection with the people religious world-view. It is also in the definition of the main aspects of the national religiosity investigation in the Ukrainians calendar rites system.

Such work enables to prepare the extended study of the national Christian religiousness in the Ukrainians traditional calendar rites in Ethnology and Folkloristics; to consider a number of issues, which have not been noticed by anterior scientists. The typical manifestations of the folklore text dynamics and the peculiar transformation, development of ancient traditional beliefs and notions about good and evil, sin and punishment, sin and repentance, as well as the end of the world or its *renewal*, the antichrist coming, etc. are considered on the base of the comparative analysis of the national religiousness specific forms. Such investigation should introduce a considerable archival and new field material into scientific circulation of modern Ethnology and Folkloristics.

Keywords: folk religiosity, calendar rites, tradition, beliefs, functioning.